

בס"ד

סיכום פסק הדין לגבי העגונה ש' שבעלה י' ברח לחו"ל יום אחרי נישואיהם

הפסק

הכרענו פה אחד שקידושיהם בטלים, והאישה מותרת לשוק לבר מכהן. לכתחילה יש לתת גט, אבל אין שום צורך והצדקה לשלם תמורת הגט. במקרה של סחטנות יש לבטל את הקידושין בלא גט. אמנם לגבי חלק מהנימוקים יש משקלות מעט שונים בדעת האב"ד, ובדעת שני הדיינים האחרים.

נימוקים – הרב לוין, אב"ד

הרב א"ד לוין, האב"ד, מבסס את היתרו הכתוב בעיקר על כך שהבעל הוא גוי וגיוורו אינו תקף. הן מחמת פסלות בתי הדין שגיירותו (לאור פסק הגר"ש אלישיב), והן מחמת המחאה והצהרת נצרות של הבעל כשהגדיל, והן מחמת שבבית של ההורים שלו לא שמרו תומ"צ. הוא מוסיף לכך ספק קל לגבי קידושי טעות מחמת היותו מומר, אך למסקנה נוטה לדחות זאת. ואם יוכח שקנה כרטיסים לפני החופה כדי לברוח אז יהיו כאן קידושי טעות. כל עוד לא הוכח הרי זה בגדר ספק.

עוד נוסף ספק לגבי מעשה הקידושין מחמת החלפת טבעות בחופה, ומחמת ספק האם הטבעת היתה קנויה לבעל (כי אם הכלה נתנה לו אותה לצורך הקידושין). לגבי דעתו על ביטול מכוח אומדנא דמוכח, ראה בהערות לסיום.

נימוקים – הרבנים ביגמן ואברהם

הרב מיכאל אברהם והרב דוד ביגמן מבססים את ההיתר על צדדים מעט שונים, ומשקלות מעט שונים.

ראשית, הם אינם מקבלים את הטענה על פסלות גורפת של בתי הדין לגיור. הם מסתפקים האם ענידת צלב והצהרה על היותו נוצרי ויהודי גם יחד היא מחאה שמבטלת את הגיור. הוא הדין לגבי בית שאינו שומר תומ"צ. בכל זה, מכלל ספק לא יצאנו. גם לגבי מעשה הקידושין, דעתם היא שהספק הוא קלוש, ולו רק מחמת שלאחר מכן היה ייחוד בלילה במלון. על כן לדעתם אין כאן סניף של ממש להיתר. עיקר ההיתר לדעתם הוא מחמת אומדנא דמוכח שעל דעת כן לא נתקדשה לו. יתר על כן, הם מבססים היטב את הטענה שהיתר כזה אינו זקק העלמה של מידע בזמן הקידושין עצמו, וגם אירוע שקורה אחרי הקידושין יכול להיות עילה לבטל אותם. יש שתי סיטואציות שבהן ניתן לעשות זאת:

1. כאשר מדובר במצב שהבעל עצמו אינו מתנגד (למשל, כשהוא מת. כדברי תוס' כתובות מז).

2. כאשר הבעל כן מתנגד, אבל העילה לביטול הקידושין היא תוצאה של מעשה מאד בעייתי שהיה יזום על ידו, ושגם לא היה צפוי מראש (בניגוד למומים שנפלו בו אחרי הקידושין שלא באשמתו). הרב ביגמן הוסיף שבפרט הדברים אמורים כשלא היו כלל חיים ביחד אפילו יום אחד, שכן לא מצינו בפוסקים ניהותא כל דהו של האישה בלי שהיו לה חיים בטן דו במשך זמן מינימלי.

לגבי המקרה שלנו, נראה ששני התנאים מתקיימים (אף שדי בכל אחד מהם לחוד):

1. הבעל עצמו לא רוצה לחיות יחד איתה, שהרי הוא כבר חי עם נכריה אחרת בחו"ל, וכל רצונו הוא רק לסחוט כסף. קשה לראות במקרה כזה מצב שבו הבעל מתנגד לגירושין. הוא רוצה גירושין, אלא שהוא מתנה זאת במתן כסף. זו סברא לא תכרחית (שהרי יש מקום לומר שכל עוד לא קיבל את הכסף הוא אכן מתנגד לגירושין). אבל כאן מעורב עוד טיעון חשוב. עקרונית קידושין תלויים בהתרצותה של האישה. לכן אם יוכח שהיא לא התרצתה, אין קידושין. תוס' בכתובות טוען שבחוזים בין שני צדדים (כמו מכירה, וגם קידושין, להבדיל ממתנה) כל צד מבטל את דעתו בפני דרישות הצד השני, שאם לא כן הצד השני כלל לא יתרצה לחוזה הזה. אבל במקום בו הבעל משתמש בהסכמה הזאת כדי לסחוט כסף ולעגן את האישה – אין ספק שהיא לא התרצתה אדעתא דהכי. לכן כאן זה יועיל גם אם נחשוב את הבעל למתנגד.

2. כאשר המעשה תלוי בבעל, והוא לא היה צפוי מראש, ואז לא ניתן לומר שהיא נכנסה לספק זה כשהתרצתה לחוזה, שם לא אומרים שיש לבעל זכות ווטו. במקום כזה, החוזה הדו צדדי הופך להיות כמו חוזה חד צדדי, ואם מוכח שהאישה לא התרצתה על דעת כן – הקידושין בטלים.

כמה הערות חשובות לסיום

- עיקר חידושו של הפסק ומשמעותו הכללית יותר (בפרט למקרים שבהם מעורב בעל יהודי רגיל, לא גר), נעוצה בביטול הקידושין מחמת אומדנא דמוכח. טענתנו היא שיש אפשרות לבידול לבטל קידושין גם על סמך אירועים שהתרחשו אחרי החוזה (הקידושין, במקרה זה), ולא רק מדין קידושי טעות הרגיל. זאת למרות שבדרך כלל נכון להניח את ההנחה שהאשה נכנסה לספיקות הללו מרצונה ולכן קיבלה על עצמה את כל ההשלכות האפשריות. טענתנו היא שזה נאמר רק על השלכות שהיו צפויות ברמות סבירות כלשהי, ושאינן תלויות בבעל עצמו (והוכחנו זאת היטב מהסוגיות).
- בשולי הדברים חשוב להעיר שמהורצו הדברים לפני הרא"ד לוי, האב"ד, הוא בחן את הראיות ואת ניתוח הסוגיות והפוסקים, גם הוא קיבל אותם להלכה. אמנם בפסק דינו הכתוב הוא בחן רק את סוגיית קידושי טעות, ושלל אותה. הוא לא מצא לנכון להיכנס בעצמו לעניין ביטול מחמת אומדנא דמוכח מחמת קוצר הזמן ועיסוק בטרדות אישיות. חשוב לציין שביטול הקידושין מחמת אומדנא דמוכח במקרה הספציפי הזה (!) הוא על דעת שלושתנו.
- נציין כי משום מה בתי הדין הממלכתיים לא עושים שימוש כלל ועיקר בכלי החשוב הזה. הזהירות שננקטת לגבי מובנת מאליה ומוצדקת גם בעינינו. אבל היעדר מוחלט של שימוש בביטול קידושין הוא עוול, והוא מוליך להתנהלות בעייתית של בתי הדין שאינם דנים כלל באפשרות הזאת, ומייד נגישים לשאלת הגט. במקרה שלנו הם אף היו מוכנים להיכנע לסחטנות ושילמו ממון רב לבעל, וזאת גם במקרה בו ניתן וראוי היה להימנע מכך בדרך של ביטול קידושין. להערכתנו הסיבות לאי השימוש במכשיר ההלכתי הזה בבתי הדין הן שלוש: א. החשש מזילות מוסד הקידושין, אם הציבור יראה שכאילו ניתן לבטלו בתכל פה ("יאמרו אישה יוצאה בלא גט"). ב. הספיקות המעשיים לגבי מתי והיכן אפשר ומוצדק להשתמש במכניזם כזה (מתי העילה היא מספיק חזקה שאי כהן נחתה כל דהו מצד האשה). כאן באה לידי ביטוי יראת הוראה (כפי שהראינו גם בפס"ד). ג. אי הבנה של הסוגיות, ואימוץ מסקנה לא נכונה כאילו שמדובר בכלי שהוא עקרונית לא ישים לגבי קידושין (בגלל "טב למיתב"). כפי שהראינו והוכחנו בפסה"ד שלנו, זו פשוט טעות. אנחנו בהחלט מצטרפים חלקית לשני השיקולים הראשונים, והמסקנה היא שיש ליישם את המכניזם הזה בהירות רבה כמתבקש מחומר העניין. זו הסיבה שקבענו שלכתחילה יש לדרוש מתן גט כדי להתירה. מאידך, מי שיראה הוראה שלא יכהן כדין. חובתו ההלכתית והמשפטית (הדיינים מקבלים את סמכותם גם מכוח חוק המדינה) של בית הדין היא להכריע. אם הוא רוצה להתייעץ ולשמוע עוד דעות זה לגיטימי. שיעשה זאת, ואז יכריע. אך בשום אופן אל לו להשאיר את הנשים העגונות ללא מענה. בפרט השיקול השלישי מראה שהמדיניות הזאת אינה יכולה להיות קטגורית. ישנם מקרים שבהם ראוי ומוצדק וחשוב להשתמש בכלי הזה, והוא מונע עיוותים קשים בהתנהלות בתי הדין וסבל גדול מבעלי ובעלות הדין.
- אספקט חשוב נוסף שלא עסקנו בו בהרחבה בפסה"ד הוא שינוי חזקת "טב למיתב" לאורך הדורות עד ימינו. לא עסקנו בזה בפירוט מפני שהוא לא נצרך לפס"ד שכאן. היתר האשה במקרה זה אינו זקק שינוי של היקף חזקת "טב למיתב". ניתן להתירה גם בנומרות שהיו מקובלות בזמנים קדומים (אצל חז"ל והראשונים). אבל לגבי מקרים אחרים, לדעתנו חשוב מאד לבדוק באופן שיטתי ומעמיק את חזקת "טב למיתב" ויישומה בימינו. דעתנו של נשים שונה מאד מהמקובל בדורות הקודמים, ובודאי שהמחירים אותם האשה הסבירה מוכנה לשלם כדי להיות בטן דו הם נמוכים משמעותית ממה שהיה מקובל בעבר. אנו ממליצים לערוך מחקרי עומק שיבדקו את הסוגיא הזו, ויש לנו הצעות והנחיות מפורטות יותר כיצד יש לבצע אותם כדי לדייק ברמה ההלכתית. מחקר כזה צריך להתבצע בשיתוף פעולה בין מכון מחקר רציני ואמין ותלמידי חכמים בעלי מומחיות הלכתית (יש כמה וכמה נקודות עדינות מאד שיש להתחשב בהן בעת ניסוח השאלות ובחירת הציבור שאליו יש להפנות אותן). דעתנו המוצקה (שמעוגנת במקורות הלכתיים רבים ובסברא פשוטה, וכן בלשונות הראשונים והאחרונים) היא שחזקות כמו "טב למיתב" יסודן בהערכת המציאות. בזמן חז"ל אלו היו ההערכות הנכונות ביותר לזמנן ושעתן, אבל בזמנים אחרים המציאות עשויה להשתנות, ולהערכתנו היא אכן השתנתה. לכן המדיניות המקובלת בבתי הדין, לפיה קביעת היקף החזקה ויישומה בימינו נעשית לפי תקדימים וסטנדרטים של הפוסקים וחז"ל, ואפילו של הפוסקים האחרונים, היא מדיניות מאד בעייתית ולא נכונה שמעגנת נשים רבות שלא לצורך. כאמור, סעיף זה נאמר רק לצורך תיקון המצב הכללי. פסה"ד הספציפי הזה אינו נזקק לשיקול כזה.

אשר לציין
לפי ימין
לפי ימין
לפי ימין
לפי ימין